

บทที่ 2

วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความคาดหวังของผู้นำชุมชนเขตเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารบทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางการศึกษาวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความคาดหวัง

1.1 ความหมายของความคาดหวัง

1.2 ประเภทของความคาดหวัง

1.3 พัฒนาการของความคาดหวัง

1.4 ความสำคัญของความคาดหวัง

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

2.1 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

2542

2.2 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ระบุไว้โดยกระทรวงศึกษาธิการ

2.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์จากกลุ่มบุคคล และองค์กรต่างๆ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมศึกษากับชุมชน

4. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

4.1 ข้อมูลทั่วไปของเทศบาลเมืองขอนแก่น

4.2 ความเป็นมาของการก่อตั้งแผนชุมชน

4.3 แผนชุมชนด้านการจัดการศึกษา

4.4 ผู้นำชุมชนเขตเทศบาลนครขอนแก่น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ความคาดหวัง

1.1 ความหมายของความคาดหวัง (Expectation)

มีผู้ให้ความหมายของความคาดหวัง ไว้ดังต่อไปนี้

ชิษณุกร พรภาณวิษญ์ (2540) อธิบายว่า ความคาดหวัง หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น การรับรู้ การตีความ หรือ การคาดการณ์ต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นของบุคคลอื่นที่คาดหวังในบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับตน โดยคาดหวังให้บุคคลนั้นประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตนเองต้องการหรือคาดหวังเอาไว้

นวลจันทร์ เพิ่มพูนรัตนกุล และสมลักษณ์ เพชรช่วย (2540) อธิบายว่า ความคาดหวัง หมายถึง ความมุ่งหวังหรือคะเนของบุคคลที่มีต่อคนอื่นให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนปรารถนาให้เป็นไปในอนาคต

สุรางค์ จันทน์เอม (2524) อธิบายว่า ความคาดหวัง คือ อันดับของจุดหมายที่บุคคลตั้งไว้ เป็นความคาดหวังที่น่าจะเป็นไปได้ ชีวิตของคนเราทุกคนย่อมขึ้นอยู่กับความคาดหวังด้วยกันทั้งสิ้น พฤติกรรมทุกอย่างที่บุคคลแสดงออกในปัจจุบัน เราย่อมคาดหวังผลในอนาคต ฉะนั้นความคาดหวังจึงเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีตของบุคคล

สุณีย์ ชีรดากร (2525) อธิบายว่า ความคาดหวัง คือ การทำนายเหตุการณ์ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง การคาดหวังจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เราเคยมีประสบการณ์เดิมมาก่อน

สาวตรี พังงา (2545) อธิบายว่า ความคาดหวังประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประสบการณ์เดิม การกระทำ ในปัจจุบันและอนาคต จึงสรุปความหมายของความคาดหวังได้ว่าความคาดหวัง หมายถึง ความคิดเห็นที่บุคคลมุ่งหวัง หรือคาดคะเนต่อบุคคลอื่นให้กระทำ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนปรารถนาให้เป็นไปในอนาคต

ความหมายของความคาดหวังข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความคาดหวังหมายถึง การคิดหรือคาดการณ์ถึงเป้าหมายในอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น โดยความคิดนั้นหากคิดไปในทิศทางใด จะส่งผลยังการกระทำ หรือพฤติกรรมไปในทิศทางนั้นได้ด้วย

1.2 ประเภทของความคาดหวัง

เฮอรัลด์ (1947 อ้างถึงใน วิไลวรรณ วิทยารธรรมชัช, 2543) อธิบายว่า ความคาดหวังที่บุคคลตั้งไว้ ที่มีความคาดหวังในระยะสั้น และความคาดหวังในระยะยาว นอกจากนี้ยังมีความคาดหวังในทางบวกและความคาดหวังในทางลบ ความคาดหวังนี้จะนำไปสู่พฤติกรรมที่แตกต่างกันไป

ไพบุลย์ เทวรักษ์ และ สิริวรรณ อัสวกุล (2545 อ้างถึงใน พิกุล ทรัพย์โชค, 2550) อธิบายว่า ความคาดหวังทางบวก คือ เมื่อบุคคลต้องอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องทำบางสิ่งให้สำเร็จ

ความคาดหวังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการทำงาน เป็นการยากที่จะกระตุ้นตนเองให้มีความพยายามและอดทน ในการกระทำสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะประสบความสำเร็จ

จากคำอธิบายเรื่องประเภทของความคาดหวังข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่าประเภทของความคาดหวังทั้งในทางบวกและทางลบ ในระยะสั้น และระยะยาวความคาดหวังเป็นตัวกระตุ้นหรือสิ่งเร้าให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ความคาดหวังทางบวกเป็นไปในทางที่ดีมักทำให้เกิดความพยายาม ความคาดหวังด้านลบนั้นทำให้เกิดความวิตกกังวลขาดความสมดุลชีวิต

1.3 พัฒนาการของความคาดหวัง

พัฒนาการของเด็กในแต่ละระดับ ได้รับความคาดหวังเป็นอิทธิพลต่อการพัฒนาการจากรอบด้าน ทั้งครอบครัวผู้ปกครองบิดามารดา บุคคลภายนอก วัฒนธรรม เพื่อน สื่อมวลชน ประสิทธิภาพ โดยมักจะคิดว่าเขาควรจะเป็นอย่างไรในอนาคต ซึ่งความคาดหวังอาจจะสอดคล้องกับความจริงก็ได้

เซอร์ลีส (1976 อ้างถึงใน วิไลวรรณ วิทยารธรรมชัช, 2543) กล่าวว่า ความคาดหวังของบุคคลเกิดได้จากการฝึกฝนในวัยต้น (Early Training) ก่อนเข้าสู่วัยรุ่นบิดามารดาฝึกให้ลูกได้รับความสำเร็จในตนเอง โดยบิดามารดาจะตั้งความหวังไว้ และหวังว่าลูกควรจะทำได้น้อยเพียงใด และจะสอนให้ลูกลองทำดูความทะเยอทะยานของบิดามารดา (Parental Ambitions) บิดามารดามักจะฝึฝืนหรือหวังให้ลูกเป็นอะไร ตั้งแต่มิใช่ไม่คลอด สิ่งที่บิดามารดาหวังให้ลูกเป็นอย่างไรจะเป็นแบบที่หล่อหลอมความหวังของบิดามารดามีต่อเด็กตลอดชีวิต บิดามารดามักจะตัดสินใจไว้เลยว่าลูกควรจบการศึกษาระดับใด เรียนได้ดีเพียงใด ประกอบอาชีพอะไร สถานภาพทางสังคมระดับใด และควรมีกิจกรรมอะไรมาช่วยส่งเสริมความสามารถของลูก การที่บิดามารดาที่มีความทะเยอทะยานอยากให้ลูกเป็นไปตามความคาดหวังของบิดามารดาเอง และทำไปโดยไม่พิจารณาถึงความสามารถของลูกว่าจะทำได้หรือไม่ ซึ่ง โกลเดนสัน (อ้างถึงใน วิไลวรรณ วิทยารธรรมชัช, 2543) ได้ทำการศึกษาพบว่า บิดามารดาจะหวังให้ลูกมีในสิ่งที่ตนไม่เคยมีมาก่อน เช่น เงิน รถยนต์ เพื่อน การศึกษาที่ดี หรือกิจกรรมที่จะทำให้มีชื่อเสียง ความคาดหวังของบิดามารดาบางคน เกิดจากการแข่งขันกับบิดามารดาคนอื่นๆ โดยอยากให้ลูกของตนดีกว่าลูกของคนอื่น นอกจากนี้ยังมาจากประสิทธิภาพส่วนตัวการมองเห็นคุณค่า หรือการได้รับผลตอบแทนในอาชีพที่ดีมีผลทำให้บิดามารดาอยากให้ลูกประกอบอาชีพนั้นๆ

ความคาดหวังจากบุคคลภายนอก (Expectation of Significant Outsiders) ความคาดหวังของเด็กจะได้รับอิทธิพลจากบุคคลที่เด็กคิดว่าสำคัญอื่นๆ เช่น ครู เพื่อนการแข่งขันกันเพื่อน (Competition with Other) ความคาดหวังบางอย่างมีพื้นฐานมาจากการอยากเอาชนะคนอื่น

จึงมีการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น ทั้งในระดับเดียวกัน และสูงหรือต่ำกว่า เช่น เปรียบเทียบความสามารถทางการเรียน

วัฒนธรรมจารีตประเพณี (Cultural Tradition) ในสังคมประชาธิปไตย เชื่อว่าเด็กมีศักยภาพในการคิดและการกระทำ ซึ่งมีในสังคมอเมริกันมากกว่าสังคมอื่นๆ ที่ยังจำกัดขอบเขตทำให้เด็กแสดงออกในสิ่งที่ต้องการ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ การที่เด็กถูกสกัดกั้น ทำให้เด็กไม่มีความมั่นใจ ระดับความมุ่งมั่นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

สื่อมวลชน (Mass Media) สื่อมวลชนมีผลต่อความคาดหวังของวัยรุ่น รวมทั้งการรับเอาแบบอย่างของคนในอุดมคติ Steang (1957 อ้างถึงใน วิไลวรรณ วิทยารมรัช, 2543) ศึกษาพบว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความคาดหวังระยะยาว มากกว่าความคาดหวังระยะสั้น

ประสบการณ์ (Past Experiences) ถ้าบุคคลมีความจำกัดในประสบการณ์ทำให้ไม่สามารถประเมินความสามารถที่แท้จริงได้ถูกต้องในด้านความคาดหวังด้านอาชีพ นอกจากนี้จะมีประสบการณ์ ซึ่งเป็นตัวตัดสินความคาดหวังว่าจะได้รับผลสำเร็จมากเพียงใด หรือจะหลีกเลี่ยงความล้มเหลวที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

ความสนใจและค่านิยม (Interests and Values) ความสนใจมีอิทธิพลเหนือความคาดหวังอยู่ 2 ประการคือ

- (1) ความสนใจหรือสิ่งตัดสินใจว่าความคาดหวังนั้นพัฒนาขึ้นอย่างไร
- (2) ความสนใจเป็นสิ่งบอกถึงระดับความคาดหวัง ถ้าในสังคมนั้นมีค่านิยมหรือให้ความสำคัญต่อสิ่งที่บุคคลสนใจมากพอ ความคาดหวังก็จะสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันถ้าสังคมไม่ยอมรับสิ่งที่บุคคลสนใจความคาดหวังของเขาก็จะอ่อนลง

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปพัฒนาการของความคาดหวังได้ว่า ความคาดหวังของบุคคลเกิดจากแรงผลักดันใจจากความคาดหวังและการฝึกฝนตนเองให้มีความมุ่งมั่นตั้งแต่เด็ก โดยมีผู้ปกครองเป็นตัวช่วยให้ลูกตัวเองมีประสบการณ์หลายๆ เพื่อชีวิตจะได้มีความสุข ความสำเร็จ ไม่ให้เกิดความล้มเหลวในอนาคต ความคาดหวังจากชุมชน หรือปัจจัยภายนอกก็เป็นแรงผลักดันทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ส่งผลในเด็กเกิดพฤติกรรมที่เป็นไปในทิศทางที่ชุมชนคาดหวัง ปัจจัยภายนอกนั้นๆ คาดหวัง โดยความคาดหวังนั้นๆ จะอยู่ในมวลประสบการณ์ที่เด็กจะได้รับจากการศึกษาอีกทางหนึ่ง

1.4 ความสำคัญของความคาดหวัง

รัชเชลล์ (2543) กล่าวว่า “ความคาดหวังจัดเป็นทัศนคติอีกรูปแบบหนึ่งที่มีผลต่อการคิดของบุคคล”

นวลจันทร์ เพิ่มพูนรัตนกุล (2540) กล่าวว่า “ความมุ่งมั่นจัดเป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญ”

ซึ่งส่งผลถึงแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติของเยาวชน

เปรมวดี ทองสุโขติ (2548) กล่าวว่า ความคาดหวังเป็นตัวแปรทางจิตวิทยาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมมนุษย์

พนัส หัสนาคินทร์ (2542) กล่าวถึงความมุ่งหวังตามทฤษฎีของแอดเออร์ว่าความมุ่งหวังเป็นสิ่งที่อยากเป็นในอนาคตของแต่ละคนแตกต่างกันไปนั้น มีอิทธิพลต่อความประพฤติหรือนุคลิกภาพ ไม่น้อยกว่า “ความทรงจำ” หรือประสบการณ์จากอดีตที่พรอยด์เน้นและบุคคลจะประพฤติตัวตามที่คาดหวังไว้ จนเป็นนิสัยของตัวเอง ตลอดจนจนถึงการกำหนดนิสัยคนอื่นว่าต้องเป็นไปตามบทบาทที่คาดหวังไว้อีกด้วย

ความคาดหวังนั้นผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญของต่อพฤติกรรมทั้งของตนเอง และผู้อื่น เพราะแรงกระตุ้นจากความคาดหวังที่มีในจุดมุ่งหมายนั้นสามารถกระตุ้นให้เกิดการกระทำ หรือพฤติกรรมในทิศทางที่มุ่งหมายนั้นๆ

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

2.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยได้ถูกให้ไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 หมวดที่ 1 หมวดทั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ มาตรา ๖ ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และมาตราที่มุ่งเน้นด้านด้านการปลูกฝังความเป็นพลเมืองไทยที่ดีคือ มาตราที่ 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อื่นเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องหลักของการจัดการศึกษามีไว้ในมาตราที่ 8 คือให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ดังที่เห็นใน 3 มาตราข้างต้นจะเห็นว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2552 ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นรูปธรรมในด้านของการปฏิบัติ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่..... ๐ ๔ ๒๕๖๕
เลขทะเบียน..... 249009
เลขเรียกหนังสือ.....

และผู้มีส่วนร่วมปฏิบัตินั้นนอกจากจะต้องใช้แม่บทอันเป็นมาตรฐานระดับชาติแล้ว รูปแบบของ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ยังต้องแจ่มแจ้ง ปรับปรุง หรือเพิ่มเติม ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน และ สังคมนั้นๆ ด้วย เช่นใน หมวดที่ 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา มาตราที่ 27 ตอนหนึ่งให้ไว้ว่า ให้ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ ในวรรคหนึ่งในส่วนที่ เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็น สมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนี้ผู้วิจัยเห็นว่า หน่วยย่อยของสังคมอัน เป็นเหมือนฐานที่มีบทบาทอย่างยิ่งอย่างชุมชนนั้น ควรให้ความตระหนัก และเสาะแสวงหาว่า อะไร คือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขในสภาพชุมชนใน ปัจจุบัน

2.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนที่ถูกระบุไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

จากพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2552 นำไปถึงหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรแกนกลาง 2552 โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และ กระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และได้จัดทำสาระการเรียนรู้ แกนกลางของกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระในแต่ละระดับชั้นเพื่อให้เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานระดับท้องถิ่น และสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้นำไปใช้เป็นกรอบทิศทางใน การจัดทำหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระอันได้แก่ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ โดยกลุ่มสาระที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกลุ่มสาระที่กล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไทยที่ดีไว้ อย่างชัดเจนโดยเป็นเป้าหมายของกลุ่มสาระดังนี้

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรมเป็นกลุ่มสาระหนึ่งที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุค สมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมือง ดีของประเทศชาติ และสังคมโลก โดยในเนื้อหาการเรียนรู้ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความ

เชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆไว้ ดังนี้

ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเอง อยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม และมีมาตรฐานการเรียนรู้ว่า รู้ และเข้าใจ ประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เข้าใจ ตระหนัก และปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคม ปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก และมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้ผู้เรียน เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และ สังคมโลกอย่างสันติสุข เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน และมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้ผู้เรียน เข้าใจ และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

และมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้ผู้เรียน เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีมาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คุณลักษณะของผู้เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนี้ได้ระบุไว้ในคุณภาพผู้เรียน ซึ่งระบุไว้เป็น 4 ช่วงชั้นดังนี้

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 (ช่วงชั้นที่ 1)

1. ได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย และเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง
2. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาให้มีทักษะกระบวนการ และมีข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาให้เป็น ผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ มีความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกันและการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียน และได้ฝึกหัดในการตัดสินใจ
3. ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในลักษณะการบูรณาการ ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจได้ ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้น และวิธีการเศรษฐกิจพอเพียง

4. ได้รับการพัฒนาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในขั้นที่สูงต่อไป

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ช่วงชั้นที่ 2)

1. ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจโดยเน้นความเป็นประเทศไทย

2. ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจ ในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนา มากยิ่งขึ้น

3. ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น

4. ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาค ชีวโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ช่วงชั้นที่ 3)

1. ได้เรียนรู้และศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทย เปรียบเทียบ กับประเทศในภูมิภาคต่างๆในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิด เรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. ได้เรียนรู้และพัฒนาให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้รับการพัฒนาแนวคิด และขยายประสบการณ์ เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในโลก ได้แก่ เอเชีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์

3. ได้รับการพัฒนาแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ช่วงชั้นที่ 4)

1. ได้เรียนรู้และศึกษาความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
2. ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้พัฒนาตนเองเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีค่านิยมอันพึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในชั้นสูงตามความประสงค์ได้
3. ได้เรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทยยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. ได้รับการส่งเสริมให้มีนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกลงและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม
5. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ชี้นำตนเองได้ และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ในสังคมได้ตลอดชีวิต

นอกจากนี้คุณลักษณะของผู้เรียนได้ระบุไว้เป็นตัวชี้วัดให้ทราบถึงผลของการจัดการเรียนการสอนในแต่ละสาระวิชา แต่ละช่วงชั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าคุณลักษณะที่ระบุไว้ในตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ให้ไว้ นั้น สำหรับผู้นำมาปฏิบัติ ควรสืบค้นว่าอะไรคือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามตัวชี้วัดระบุไว้ที่เป็นที่ต้องการของสังคม ชุมชน ประเทศชาติ อย่างยิ่ง ในปัจจุบันนี้

2.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ระบุไว้โดยกระทรวงศึกษาธิการ

มาตรฐานการศึกษาของชาติข้อแรกกำหนดว่าการศึกษาดำเนินไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก นั่นคือคนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข โดยมีตัวบ่งชี้ 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) มีกำลังกายใจที่สมบูรณ์ คนไทยส่วนใหญ่มีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีพัฒนาการด้านร่างกาย สมองและสติปัญญา และด้านจิตใจ เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละวัย 2) มีความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมคนไทยส่วนใหญ่ได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพของตนเอง คนไทยส่วนใหญ่มีงานทำ และนำความรู้ไปใช้ในการสร้างงานและสร้างประโยชน์ให้สังคมชุมชนหรือสังคมส่วนใหญ่มีการใช้หรือสร้างภูมิปัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 3) มีทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว คนไทยส่วนใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก และปรับตัวได้ 4) มีทักษะทางสังคม คนไทยส่วนใหญ่ มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคม

อย่างมีความสุข และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และ 5) มีคุณธรรมและจิตสำนึกในความ เป็นพลเมืองไทยและพลโลก คนไทยส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต (สุวิมล ว่องวานิช, 2550)

และในปีพุทธศักราช 2551 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูป การศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาค้นโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของ กระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง ความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบัน ศาสนาและ สถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข

ดังนั้น เพื่อให้การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจน เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม "8 คุณธรรมพื้นฐาน" ที่ควรเร่งปลูกฝัง ประกอบด้วย

1) **ขยัน** คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อดทน ความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญา แก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จ ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควรเป็นคนสู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รั้งงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2) **ประหยัด** คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควรพอประมาณ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่าง คุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3) **ความซื่อสัตย์** คือ ประพฤติตรงไม่เอนเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมีความจริงใจ ปลอดภัย จากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าที่ ต่อ วิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติ อย่างเต็มที่ถูกต้อง

4) **มีวินัย** คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยใน ตนเองและวินัยต่อสังคมผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน/องค์กร/สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ

5) **สุขภาพ** คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิจกรรมารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ ผู้ที่มีความสุขภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่ มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

6) **สะอาด** คือ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสุขใจแก่ผู้พบเห็นผู้ที่ความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะ ผีกลั่นจิตใจมิให้ขุ่นมัว จึงมีความแจ่มใสอยู่เสมอ

7) **สามัคคี** คือ ความพร้อมเพียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุ ผลตามที่ต้องการเกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์

ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

8) **มีน้ำใจ** คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจเห็นคุณค่าในเพื่อน มนุษย์ มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเข้าใจ เห็นใจ ผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

2.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์จากกลุ่มบุคคล และองค์กรต่างๆ

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังโดยผู้นำประเทศ

ความคาดหวังต่อคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนของผู้นำประเทศในแต่ละยุคสมัย ในแต่ละสถานการณ์เศรษฐกิจ บ้านเมือง เราสารารถทราบได้จากคำขวัญวันเด็กอันเริ่มขึ้นโดยในปี พ.ศ. 2502 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เห็นคุณค่าความสำคัญ ของเด็กจึงมอบคำขวัญให้เป็นข้อคิด สำหรับเด็ก ดังนี้ จึงบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม และจนถึงในปัจจุบัน คุณลักษณะของเยาวชนที่นายกรัฐมนตรีในถานะผู้นำประเทศคาดหวังให้มีในเยาวชน ปัจจุบัน พ.ศ.2553 โดยนาย อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ให้ไว้คือ “คิดสร้างสรรค์ ขยันใฝ่รู้ เชิดชูคุณธรรม” ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าในปัจจุบันผู้นำประเทศกำลังต้องการคนเก่งคิดสิ่งดี และมีคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญ

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังโดยศิลปินสำคัญ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สังคมไทยต้องการในอดีตเราสามารถทราบได้อีกทางหนึ่ง จากบทเพลงเพลงที่ยังคงความเป็นอมตะ ถึงปัจจุบันคือเพลงหน้าที่ของเด็ก หรือเรียกกันติดปากว่า เพลง เด็กเอ๋ยเด็กดี เป็นเพลงที่มีเนื้อหาเตือนใจเด็กและเยาวชน เพื่อให้ระลึกถึงสิ่งที่ตนควรทำ ที่มาของเพลง "หน้าที่ของเด็ก" นี้ ประพันธ์คำร้องโดย ครูชอุ่ม ปัญจพรรค์ แต่งเป็นกลอนให้คล้องจองกัน และขอให้ครูเอื้อ สุนทรสนานแต่งทำนองให้ จากนั้น ก็ได้มีการนำเพลงนี้ ไปเปิดทางสถานีวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์ ในวันเด็กแห่งชาติทุกปี จนถึงทุกวันนี้ เพลงหน้าที่เด็ก มีเนื้อเพลงดังนี้

เด็กเอ๋ยเด็กดี ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน (ซ้ำ)

หนึ่ง นับถือศาสนา สอง รักษาธรรมเนียมมั่น

สาม เชื้อพ่อแม่ครูอาจารย์ สี่ วาจานั้นต้องสุภาพอ่อนหวาน

ห้า ยึดมั่นกตัญญู หก เป็นผู้รู้รักการงาน

เจ็ด ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ ต้องมานะบากบั่น ไม่เกียจไม่คร้าน

แปด รู้จักออมประหยัด เก้า ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล

น้ำใจนักกีฬากล้าหาญ ให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา

สิบ ทำตนให้เป็นประโยชน์ รู้บาปบุญคุณโทษ สมบัติชาติต้องรักษา

เด็กสมัยชาติพัฒนา จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ

จากเนื้อเพลงหน้าที่เด็กจะเห็นได้ว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทยที่ต้องช่วยกันรณรงค์คือต้องเป็นผู้ปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทย เป็นผู้มีความเคารวะเชื่อฟังคำสั่งสอน กตัญญูรู้คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ ด้วยความนอบน้อม สุภาพอ่อนโยน เป็นผู้ขยันขันแข็งไม่เกียจคร้าน มีความประหยัดอดออม ซื่อสัตย์ และรู้สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด คุณลักษณะเหล่านี้แหละที่จะนำไปให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังโดยกลุ่มทางสังคมที่สำคัญ

บทความคนดีในอุดมคติ (ชนพร บุญเนา และพนิดา ทรัพย์สาร, 2545) ได้จากการสังเคราะห์คุณลักษณะคนดีในทัศนคติของกลุ่มทางสังคมต่างๆ เพื่อค้นหาคุณลักษณะคนดีที่สังคมโดยรวมต้องการ ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติที่คล้ายๆกันของคนไทย อันเป็นชนชาติที่เป็นชาวพุทธ เพราะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตและทัศนคติเกี่ยวกับคนดีตามแนวทางพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก แต่เมื่อผู้เขียนได้ทำการศึกษารายละเอียดในเชิงลึก ได้พบว่านักวิชาการ นักวิจัย นักคิด นักเขียนอิสระ และผู้ทรงธรรม มีแนวคิดและทัศนคติเกี่ยวกับคุณลักษณะคนดีในอุดมคติแตกต่างกันไป ผู้เขียนจึงนำเสนอแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังโดยกลุ่มนักวิชาการและนักวิจัย

ธนพร บุญเนาวิ และพนิดา ทรัพย์สาร (2545) ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์กลุ่มนักวิชาการและนักวิจัย จำนวน 11 ท่าน พบว่า เมื่อประมาณ 20 กว่าปีมาแล้ว (นับถึงปัจจุบันเกือบ 30 ปี) สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2522) ได้เสนอแนวคิดไว้ในหนังสือชื่อ “จริยธรรมพัฒนาการ” ว่า “คนดี” คือ คนที่มีจริยธรรม มีคุณลักษณะที่เป็นผลดีต่อตนเอง เช่น มีความขยัน มีเหตุผล มีความรับผิดชอบ และเป็นผู้มีใจกว้าง” หลังจากนั้น กษมา วรวรรณ (2539) ได้รายงานคุณลักษณะของคนดีไว้ในงานวิจัยเรื่อง “เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส” ซึ่งนักคิดอาวุโสในวิจัยนี้ประกอบไปด้วย พลเอกสายหยุด เกิดผล ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอี่ยมศรีวงศ์ พระธรรมปิฎก ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี และ ศาสตราจารย์ ดร.ลีปปนนท์ เกตุทัต ซึ่งสรุปคุณลักษณะของคนดีไว้ว่า “คนดี คนที่มีความรับผิดชอบ มีความเสียสละ มีความสามารถปรับตัวได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีเหตุผล มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญูกตเวที รู้จักประหยัด สุภาพอ่อนโยน มีความคิดสร้างสรรค์ มีระเบียบวินัย มีอารมณ์สนุกสนานร่าเริง” หลังจากนั้น ประภาศรี สีหอำไพ (2540) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคนดีไว้ในหนังสือเรื่อง “พื้นฐานการศึกษาและจริยธรรม” ว่า “คนดีคือ ผู้ที่มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล มีความกตัญญูกตเวที มีระเบียบวินัย และมีความเสียสละ” พนม พงษ์ไพบูลย์ (2542) เขียนคุณลักษณะคนดีไว้ในหนังสือ “ก้าวไปข้างหน้า จากเด็กชวานามาเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ” ว่า “คนดีคือ ผู้ที่มีคุณธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ อดทน และช่วยเหลือผู้อื่น” สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้สรุปลักษณะของคนดีไว้ในหนังสือ “การปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด” ว่า “คนดีคือ คนที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รู้จักรักษาสິงแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข” คุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นใกล้เคียงกับคุณลักษณะของคนดีของกรมสุขภาพจิต (2543) ในบทความเรื่อง “เก่ง ดี มีสุข” ซึ่งได้เขียนไว้ว่า “คนดีคือ คนที่มีความรับผิดชอบ และมีมนุษยสัมพันธ์ดี”

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังโดยกลุ่มนักคิดและนักเขียนอิสระ

จากการศึกษาแนวคิดของอัลวิน ทอฟฟเลอร์ (2539) ในหนังสือ “คลื่นลูกที่สาม” ซึ่งมีการแปลและพิมพ์เผยแพร่ใน 27 ประเทศทั่วโลก ได้ให้คุณลักษณะของคนดีไว้สั้นๆ ว่า “คนดีคือ ผู้ที่ตรงต่อเวลา” พิสันต์ ประทานชวโน (2541) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะคนดีไว้ในบทความเรื่อง “คนดีและคนเก่ง” ว่าคนดีคือ คนที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขยันซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ตรงต่อเวลา ไม่ทุจริตในหน้าที่ ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตใจอารมณ์มั่นคง ไม่นินทาว่าร้ายผู้อื่น รู้จักให้อภัยผู้อื่น ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่หลบหนีการงาน”

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คาดหวังโดยกลุ่มผู้ทรงธรรม

ในกลุ่มผู้ทรงธรรมชนพร บุญเนาวิ และพนิดา ทรัพย์สาร (2545) ได้สุ่มศึกษาแนวคิดของพระผู้ใหญ่นักบวช 2 รูป คือ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) (2539) ได้ให้คุณลักษณะคนดีไว้ในหนังสือ “หน้าที่ของคณาจารย์สมบูรณ คณดีและคุณสมบัติพิเศษของนักบริหาร” ว่า คนดี คือ คนผู้มีวิชา มีความรู้ดีด้วย มีความประพฤติดี ซึ่งหมายความว่า คนดีจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนดีที่แท้จริงตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ได้กล่าวถึงลักษณะของคนดีที่สังเกตได้ 30 ประการคือ 1) มีความรู้ดี 2) มีมารยาทดี 3) มีความซื่อสัตย์ 4) มีความสุจริต 5) มีน้ำใจดี 6) มีน้ำใจงาม 7) พุดจาไฟเราะสุภาพ 8) พุดแต่เพียงพอดีไม่พุดเพื่อเจ้อ 9) พุดแต่คำจริง 10) พุดแต่คำที่ก่อให้เกิดสมานฉันท์และความสามัคคี ไม่พุดยุ่งให้เขาเกิดความแตกร้างกัน 11) มีความขยันไม่เกียจคร้าน 12) รู้จักประหยัด ใช้จ่ายแต่พอดี ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย 13) รู้รักษาเกียรติยศของตัวเอง 14) รู้รักษาเกียรติยศของญาติและมิตรสหาย 15) ช่วยรักษาเกียรติยศของสถานที่ที่ตนทำงานและของญาติ-มิตรสหาย 16) รู้จักรักษาความดีงาม 17) มีความสามารถสร้างงานให้เป็นหลักเป็นฐาน โยชอบธรรม 20) ตั้งมั่นในความยุติธรรม 21) ไม่คูห่มั่นและเหยียดหยามผู้อื่น 22) ไม่ประทุษร้ายต่อญาติและมิตรสหาย 23) มีความกตัญญูตเวที 24) เป็นพลเมืองดีของชาติของตนและชาติอื่นที่ตนอาศัยอยู่ 25) นับถือศาสนาและยึดมั่นในคำสั่งสอนของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด 26) มีความรู้ดีและสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ครบถ้วนอย่างถูกต้อง 28) ไม่ขายตัวแก่ผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม 29) มีความคงที่ คือ ไม่แสดงอาการขึ้นลง ตามอำนาจของโลกธรรม 30) ไม่ใฝ่ต่ำ ไม่เคลือบเคลิ้มต่อทรชนที่เข้ามาประจบประแจง แล้วประมาณคนผิดโดยยกย่องทรชนนั้น ให้เจริญเกินไปกว่าผู้ที่เป็นกัลยาชน เพราะหลงเชื่อเข้าใจผิด พระไตรปิฎก (2540) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะคนดีไว้ในหนังสือชื่อ “ธรรมนุญชีวิต” อย่างสั้นๆ ว่า คนดีคือ ผู้ที่มีความรับผิดชอบ

จากแนวคิดที่มีต่อคุณลักษณะของคนดีของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 กลุ่มนั้นมีความคล้าย และความแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ โดยเรียงลำดับตามความถี่ที่มากที่สุดไปน้อยที่สุดใน 17 คุณลักษณะคนดีดังนี้ ความถี่ระดับ 7 สูงที่สุดคือคุณลักษณะมีความรับผิดชอบ, รองลงมามีความถี่ระดับ 5 คือคุณลักษณะมีความซื่อสัตย์, ความถี่อันดับที่สาม ระดับ 4 มีจำนวน 3 คุณลักษณะคือ มีเหตุผล มีความกตัญญูตเวที และมีความเสียสละ, ความถี่ระดับ 3 มีจำนวน 2 คุณลักษณะคือ มีวินัย และประหยัด ความถี่ระดับ 2 มีจำนวน 5 คุณลักษณะ คือ ตรงต่อเวลา มีความยุติธรรม สามารถปรับตัวได้ สุภาพอ่อนโยน และมีมนุษยสัมพันธ์ดี และความถี่ระดับ 1 มีจำนวน 5 คุณลักษณะคือ มีความเมตตากรุณา มีความสามารถสูง มีการศึกษาสูง มีอารมณ์สนุกสนานร่าเริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กล่าวไว้โดยบุคคล กลุ่มบุคคล สถาบันต่างๆข้างต้น ผู้วิจัย จึงได้นำมาจับกลุ่มเพื่อคัดเลือกคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่มีตรงกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ระบุไว้ในคุณภาพผู้เรียน จากตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ได้ 20 คุณลักษณะ คือ 1) อยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างสันติสุข 2) มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเอง ประเทศไทย และความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน 3) พัฒนาการตนเองเป็นพลเมืองที่ดี 4) มีคุณธรรม 5) รักท้องถิ่นและประเทศชาติ 6) มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม 7) ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือได้ 8) มีทักษะที่ดีในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยตนเอง 9) มีจิตสาธารณะ 10) ใฝ่เรียนรู้ 11) มุ่งมั่นในการทำงาน 12) เข้าวัด ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาบ่อยครั้ง 13) มีความรู้ความสามารถเพื่อเรียนต่อในระดับสูงได้ 14) มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองบ่อยครั้ง 15) ภูมิใจในความเป็นไทย 16) เข้าใจวัฒนธรรมประเทศเพื่อบ้านได้ดี 17) ยึดมั่นในวิถีชีวิตประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 18) มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง 19) เห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 20) มีการวางแผนชีวิต แผนงาน คิดอย่างมีเหตุผลและเหมาะสม คุณลักษณะทั้ง 20 คุณลักษณะนี้ผู้วิจัยใช้เป็นต้นแบบคุณลักษณะที่ใช้ในการสัมภาษณ์

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมศึกษากับชุมชน

สังคมศึกษากับการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี

เยาวภา ประคองศิลป์ (2545) ได้เขียนบทความวิชาการเรื่องความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม แนวทางการจัดการเรียนการสอน สังคมศึกษาในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งกล่าวถึงกระบวนการในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีโดยชี้ให้เห็นว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความเป็นมาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิชาความรู้ด้านสังคมศาสตร์ แต่ก็เป็วิชาที่เกิดขึ้นภายหลังความเจริญก้าวหน้าของสังคมศาสตร์ ขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษาในระยะเริ่มแรก เป็นการนำสาระความรู้ที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม มาจากสาขาวิชาในสังคมศาสตร์ มาจัดเป็นหลักสูตรสังคมศึกษา ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง และมีความซับซ้อนมากขึ้น แหล่งความรู้ของวิชาสังคมศึกษาก็ขยายขอบข่ายกว้างขวางออกไป ครอบคลุมศาสตร์อื่น ๆ อีกด้วย เช่น วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็นไปของโลก เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมและการเมือง และเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

เมื่อขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษากว้างมาก การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่สำคัญของวิชาสังคมศึกษา คือการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ควรจะเป็นเช่นไร ขณะเดียวกันคำถามที่ตามมาก็คือ พลเมืองดีในวันนี้กับพลเมืองดีในวันหน้า (ในอนาคต) ของสังคมไทย และสังคมโลกควรมีลักษณะอย่างไร ประเด็นเหล่านี้มิใช่เป็นเรื่องเล็ก ๆ แต่ควรจะต้องมีความชัดเจนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง เพราะจะทำให้วิชาสังคมศึกษามีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงในสังคมมีผลให้วิชาสังคมศึกษาเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้นักสังคมศึกษา (Social studies educator) จึงต้องติดตามและวิเคราะห์สภาพสังคมตลอดเวลา เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาให้สอดคล้องกับภาวะแวดล้อมในปัจจุบัน และสร้างความพร้อมให้กับพลเมืองในการที่จะปรับตัวและดำเนินชีวิตในอนาคต ประเด็นดังกล่าวที่ควรตระหนักนี้มีใช่แต่เพียงนักสังคมศึกษาเท่านั้น สมาชิกในสังคมทั้งหมดพึงตระหนักด้วย

จากบทความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลต่อวิชาสังคมศึกษา และวิชาสังคมศึกษาที่มีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม ล้วนกันเป็นเหมือนวัฏจักรที่ส่วนหนึ่งส่วนใดขาดไปไม่ได้ ความมุ่งหมายในการสร้างพลเมืองและพลโลกที่ดีของวิชาสังคมศึกษาเป็นการทำงานฝ่ายเดียวของบุคลากรผู้สอน สถานศึกษา ผู้พัฒนาหลักสูตร แต่ฝ่ายเดียวนั้นคงไม่ได้ การร่วมมือกันระหว่างสังคมกับวิชาสังคมศึกษาที่สัมพันธ์กันอยู่ ต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน ต่อไปในอนาคต สังคมคงมีอาจจะฝากความหวังไว้กับหลักสูตร หรือสถานศึกษาเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ในอนาคต หรือตั้งแต่ววันนี้ สังคม ชุมชน จึงต้องเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ช่วยสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งผู้เป็นพลโลกที่ดีเพื่อให้ความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางสังคมทั้งสอง ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งพลโลกที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ที่เหมาะสมกับสังคมในปัจจุบัน ตามความต้องการของสังคมอย่างแท้จริง

การรวบรวมแหล่งความรู้ ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา

การรวบรวมแหล่งความรู้ ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา (ถัดดา ศิลา น้อย, 2545) ได้นำเสนอว่าการศึกษาวิชาสังคมศึกษาปัจจุบัน ผู้สอนและสถานศึกษามีโอกาสจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้ตามความต้องการ โดยพยายามที่จะทำให้การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้กับผู้เรียน แหล่งความรู้ในชุมชนที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนเป็นการให้การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน เกิดการเรียนรู้ สนับสนุนบรรยากาศสภาพแวดล้อมจากธรรมชาติแวดล้อมในชุมชนให้มากขึ้นเพราะการศึกษาไม่จำเป็นต้องอยู่เฉพาะในห้องเรียน เนื่องจากวิชาสังคมศึกษา

เป็นการศึกษาพฤติกรรมของคนคนและสิ่งแวดล้อมที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ คำนึงชีวิตอย่างมีคุณค่า เน้นพฤติกรรมของคน และสิ่งแวดล้อม มุ่งหวังว่าผู้เรียนจะสามารถนำ ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน เน้น ประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน เน้นทรัพยากรใกล้ตัวที่แวดล้อมอยู่รอบตัว สามารถนำมาใช้ได้ทุก เวลาเมื่อต้องการ เน้นการส่งเสริมให้นักเรียนสามารถที่จะแก้ไขปรับปรุงชุมชนในอนาคต ดังนั้น การเรียนของนักเรียนจึงไม่จำเป็นต้องเรียนจากห้องเรียนอย่างเดียว แหล่งความรู้ในชุมชนก็ จัดเป็นสื่อการสอนที่สำคัญประเภทหนึ่งการศึกษารวบรวมแหล่งความรู้จากชุมชนและการศึกษาถึง ความต้องการใช้แหล่งความรู้จากชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติทางการศึกษาซึ่ง ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรักความผูกพันและภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่มีความสำคัญซึ่งเป็นวิชาที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กับสังคมช่วยเสริม พฤติกรรมของคนในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม การเข้าใจสภาพของสังคม การปฏิบัติตนให้อยู่ ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ในการศึกษาวิชาสังคมศึกษาจึงเท่ากับเป็นการเตรียมให้ผู้เรียนมีนิสัย ชอบดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าในสังคมที่อาศัยอยู่ มีความสามารถที่นำความรู้ไปแก้ไขปัญหาใน ชีวิตประจำวันได้ การเรียนรู้จึงไม่จำเป็นต้องเรียนจากห้องเรียนอย่างเดียวเท่านั้น ภายในสังคมที่ อาศัยอยู่ ย่อมจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ด้วย สภาพสังคมรอบๆ โรงเรียนทุกแห่งเป็นสถานที่เหมาะ สำหรับการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล การเรียนการสอนสังคมศึกษาในปัจจุบันจึงต้องก้าวเลยจาก ห้องเรียนไปสู่สังคมภายนอกที่อยู่รอบๆ โรงเรียน เพราะสังคมภายนอกมีทรัพยากรที่พร้อมจะให้ คำตอบ ให้ประสบการณ์ ให้ความจริงแก่ปัญหาข้อสงสัยเรื่องความรู้ในวิชาสังคมศึกษาได้เป็นอย่างดี

สังคมศึกษากับเยาวชนบนเส้นทางประชาธิปไตย

วิชาสังคมศึกษาได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยในรายวิชาต่างๆของกลุ่ม สาระสังคมศึกษาดังแต่ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ ของชนชาวไทยที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญที่เป็นเรื่องที่เยาวชนไทยจะต้องมีความเข้าใจเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อเตรียมตัวเป็นพลเมืองดีของชาติและสามารถใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ต่อ ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ รวมทั้งสามารถเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการเมืองตาม ครรลองของประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมเมื่อมีอายุ 18 ปี ซึ่งรัฐธรรมนูญอนุญาตให้ใช้สิทธิเลือกตั้งได้ (กระมล ทองธรรมชาติ, 2543)

ในประเทศประชาธิปไตยทุกประเทศทั้งในยุโรปและเอเชียเยาวชนมีบทบาทสำคัญในการ ช่วยพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ก็เพราะเยาวชนในวันนี้ คือผู้ใหญ่ในวันหน้าซึ่ง จะต้องสืบทอดภารกิจทุกอย่างจากผู้ใหญ่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือกล่าวอีกอย่าง

หนึ่งได้ว่าหากเยาวชนในวันนี้พยายามเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดีแล้ว เยาวชนก็จะเติบโตเป็นพลเมืองดี และสามารถใช้สิทธิ และปฏิบัติหน้าที่เพื่อพัฒนาประเทศชาติทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้อย่างมาก อันจะยังผลประชาธิปไตยไปตามแนวทางที่กำหนดไว้อย่างราบรื่นกล่าวคือ

ในด้านเศรษฐกิจนั้น แม้เยาวชนส่วนมากยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และต้องอาศัยบิดามารดาหรือผู้ปกครองในการดำรงชีวิต แต่ถ้าเยาวชนสามารถช่วยบิดามารดาในการประกอบอาชีพได้บ้างตามกำลังความสามารถ หรือช่วยบิดามารดาในการประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆ ก็ย่อมจะช่วยให้เศรษฐกิจในครอบครัวดีขึ้นไม่มากนักน้อย เช่นช่วยให้ครอบครัวมีเงินออมมากขึ้น อันจะช่วยให้ครอบครัวของเยาวชนมีฐานะดีขึ้น สามารถนำเงินไปฝากธนาคารหรือซื้อพันธบัตรของรัฐบาล ซึ่งจะช่วยให้รัฐบาลมีเงินไปใช้จ่ายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โยไม่ต้องกู้เงินจากต่างประเทศมากนัก

ส่วนในด้านสังคมนั้น สังคมไทยจะพัฒนาอย่างยั่งยืนทีเดียวหากเยาวชนรู้หน้าที่ของตน และสามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในวินัย และกรอบประเพณีอันดีงาม เช่น ในขณะที่อยู่ในโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย เยาวชนก็ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้ดีที่สุดเพื่อจะได้มีวิชาความรู้สำหรับประกอบอาชีพที่สุจริต และช่วยเหลือประเทศชาติเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

เมื่อเยาวชนเป็นกำลังสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวแล้ว เยาวชนก็จะกลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาการเมืองของไทยให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เยาวชนเป็นผู้ที่รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ในด้านเศรษฐกิจและสังคมแต่เยาว์วัย เยาวชนก็จะกลายเป็นพลเมืองดีที่มีความเข้าใจในความสำคัญทางสิทธิทางการเมือง โดยเฉพาะสิทธิเลือกตั้งอย่างสุจริตใจโดยไม่เห็นแก่อำมิสตินจ้างที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งหยิบยื่นให้ อันจะยังผลให้การเลือกตั้งของไทยเป็นกระบวนการทางการเมืองที่สามารถสรรหาและกลั่นกรองคนดี มีคุณธรรมความสามารถสูงเข้ามาสู่สถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะสภาผู้แทนราษฎรได้เป็นจำนวนมาก

เมื่อคนดีมีคุณธรรมและความสามารถสูง ได้เข้ามามีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรเป็นจำนวนมาก พวกเขาก็ย่อมจะแต่สิ่งดีให้แก่ประเทศชาติ เช่น ร่วมกันสนับสนุนคนดีมีคุณธรรมและความสามารถสูงให้เป็นนายกรัฐมนตรี และออกกฎหมายที่ดีมาใช้บังคับเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมและอำนวยประโยชน์สุขให้แก่คนส่วนใหญ่ อันจะยังผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความยั่งยืนและพัฒนาก้าวหน้าตลอดเวลา

บทบาทของสังคมในการส่งเสริมเยาวชนให้เป็นประชาธิปไตย

ไม่ว่าสังคมแบบใด มีการปกครองแบบใด สังคมย่อมมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้โดยสังคมวิธี หรือสังคมประคองแก่สมาชิกของสังคมนั้นๆ ให้มีวิถีชีวิต ให้เต็มใส ให้ยึดมั่นในระบอบ

นั้นๆ นับว่าเป็นการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองให้แก่คนรุ่นหลังๆ ของสังคมต่อไป ในสังคมประชาธิปไตย สังคมย่อมมีบทบาทถ่ายทอดวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่สมาชิกของสังคม ถ่ายทอดการปกครองให้แก่ประชาชน ด้วยการให้ความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสารให้ตัวอย่างที่ปรากฏในสังคม ตลอดจนให้การสนับสนุนด้วยวิธีต่างๆ จนทำให้ประชาชนในสังคมมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย มีความเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีจิตสำนึกในทางการเมืองการปกครองระบอบนี้ พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนด้วยการมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง ด้วยการเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลผู้ที่บ่อนทำลายระบอบการปกครองดังกล่าว สังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม ความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในสังคมได้เป็นอันมาก (ป. มหาจันทร์, 2544)

กลไกของสังคมในการให้การศึกษาดังกล่าว โดยสังคมวิธีหรือสังคมประคองแก่ประชาชน มีดังต่อไปนี้

1. สื่อสารมวลชน
2. ตัวอย่างในสังคม
3. หน่วยงานในสังคม

1. สื่อสารมวลชน

สื่อสารมวลชน มีบทบาทอย่างสำคัญในการให้การศึกษาดังกล่าวแก่ประชาชนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการเมืองการปกครอง บทบาทดังกล่าวได้แก่ การให้ความรู้ การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองแก่ประชาชนทั่วไป การปลูกฝังทัศนคติ รวมทั้งการสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง การสร้างจิตสำนึกทางด้านการเมืองให้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนมีความเลื่อมใส มีความนิยมชมชอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยระบบสื่อสารมวลชนที่มีส่วนในการให้การศึกษาดังกล่าวแก่ประชาชน ได้แก่ สื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ วัสดุทัศน วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์

2. ตัวอย่างในสังคม

ตัวอย่างในสังคม จัดว่าเป็นลักษณะการให้การเรียนรู้ทางสังคมวิธีอีกทางหนึ่ง ที่มีความสำคัญทั้งนี้เพราะการเรียนรู้ของมนุษย์โดยสังคมวิธี เกิดจากการได้เห็นตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงที่ไม่ได้ต่อเติมเสริมแต่งขึ้นแต่ประการใด ยิ่งเป็นตัวอย่างที่มีความสำคัญ ตัวอย่างที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นตัวอย่างที่มีความประทับใจด้วยแล้ว ผู้ที่ได้พบเห็นก็จะยึดเอาเป็นแบบอย่างหรือละเว้นไม่ประพฤติปฏิบัติตาม จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ตัวอย่างในสังคมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ที่พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง

3. หน่วยงานในสังคม

หน่วยงานในสังคมไม่ว่าหน่วยงานทางราชการ หรือหน่วยงานเอกชนหรือองค์กรที่มีชื่อของรัฐบาล หน่วยงานของทางราชการเช่น กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ โรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น หน่วยงานของเอกชน เช่น โรงพิมพ์ โรงงาน ห้างร้านต่างๆ หน่วยงานต่างๆเหล่านี้โดยเฉพาะที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องข้องกับเรื่องการเมืองการปกครองโดยตรง มีบทบาทอย่างสำคัญในการเผยแพร่ความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเมืองให้แก่ประชาชน สำหรับหน่วยงานที่ไม่ได้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ก็สามารถให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการเมืองได้เพื่อจะได้ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องหากทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและของเอกชน ต่างก็ร่วมมือกันในการเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนทั่วไปและแก่สมาชิกของตน ก็จะเป็นการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยให้มีความเจริญก้าวหน้ามีความมั่นคงต่อไปชั่วกาลนาน

เยาวชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้าทางประชาธิปไตยอย่างมาก การสร้างคุณลักษณะด้านประชาธิปไตยไม่ใช่จากการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียนวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น กระบวนการทางสังคมประจักษ์ เป็นช่องทางที่ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อเยาวชนมากไม่ต่างกัน ดังนั้นการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงเป็นอีกหน้าหน้าที่ในการถ่ายทอดมรดกประชาธิปไตยสู่รุ่นหลานด้วยวิธีทางต่างเพื่อความเจริญของประเทศชาติสืบไป

เด็กและเยาวชนกับจิตสาธารณะ (Public Mind)

ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุในปัจจุบัน เป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมที่ให้ความสำคัญ ในการแสวงหาเงินทอง แสวงหาอำนาจ บารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ สังคมในปัจจุบันจึงกลับเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ปัญหาต่าง ๆ ที่มีมากมาย การปลุกฝังความสำนึก ให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม จึงควรบังเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบัน จึงมีการกล่าวถึงคำว่า จิตสาธารณะมากขึ้น เพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ มากกว่าตนเอง นั้นหมายถึงว่า ทุกคนต้อง มีการ ให้ มากกว่า การรับ เพราะสิ่งเหล่านี้ ถ้าสามารถปลุกฝังให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนัก สังคมย่อมได้รับแต่ความสุขอย่างแน่นอน คำว่า จิตสาธารณะ จึงมีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ โดยส่วนรวม

การปลุกฝังความสำนึก กับบุคคลต่าง ๆ ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมหรือสาธารณะ จะเป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับบุคคลโดยทั่วไป โดยเฉพาะ เด็กและเยาวชน รวมทั้ง ประชาชนทั่วไป สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในกายของคน "จิตสาธารณะ" เป็นความสำคัญในการปลุกจิตสำนึกให้ผู้คนรู้จัก การเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือในการทำประโยชน์ เพื่อสังคมและส่วนรวม กิจสำนึกดังกล่าว จะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม

การช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต อันจะเป็นหลักการในการดำเนินชีวิต เป็นการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขกับสังคมอย่างได้ผลเป็นเชิงประจักษ์

พจนานุกรมไทยฉบับของราชบัณฑิตยสถาน (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 14 ปรับปรุง-เพิ่มเติมใหม่) พ.ศ. 2537 ได้ให้ความหมายของ จิตสาธารณะ ไว้ดังนี้

จิต (จิต) น. มีความหมายว่า ใจ, ความรู้สึกนึกคิด (หน้า 261)

สาธารณ (สา-ทา-ระ-นะ) หรือ สาธารณะ มีความหมายว่า ทั่วไป, เป็นของกลางสำหรับส่วนรวม (หน้า 968)

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของ จิตสาธารณะ ว่า การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำคัญและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่า “จิตสาธารณะ” หมายถึง “ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม” หรือพูดและฟังได้ง่าย ๆ ว่า “การตระหนักรู้ และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมร่วมกัน การตระหนักรู้ตน ที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่มีความสัมพันธ์ที่เป็นสังคมเดียวกัน เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม การบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นวัตถุหรือสิ่งของทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้” (สมโชค เจริญการ, 2550)

จิตสาธารณะ จึงเปรียบได้กับความรู้สึกนึกคิด ถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะร่วมกัน การใช้สิทธิและหน้าที่ที่จะดูแล รวมทั้งการบำรุงรักษาส่งของที่เป็นของส่วนรวมร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยไม่ทิ้งขยะลงที่พื้นทั่วไป ต้องทิ้งขยะในที่จัดไว้ให้ ไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง การใช้น้ำธรรมชาติและน้ำประปาอย่างประหยัดร่วมกัน การใช้กระแสไฟฟ้าสาธารณะให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนช่วยเหลือดูแลผู้ตกทุกข์ได้ยาก อันเป็นการให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาสตามสมควร แต่ต้องไม่ทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน และการช่วยเหลือต้องไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง อันเป็นประโยชน์ของส่วนรวม สวนสาธารณะ ตู้โทรศัพท์ที่ตั้งอยู่ริมถนน บริเวณพื้นที่ทางเท้า สนามกีฬา ศาลาพักผ่อนริมทาง พื้นที่ดังกล่าว ทุกคนเป็นเจ้าของ ทุกคนสามารถที่จะเข้าไปใช้พื้นที่ เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนผู้ที่ไม่มีโทรศัพท์เป็นของตนเอง เวลาที่ต้องการติดต่อสื่อสารบุคคล ติดต่อเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร ที่อยู่ในสถานที่ราชการ หน่วยงาน องค์กรดังกล่าว ก็สามารถโทรศัพท์ติดต่อได้อย่างรวดเร็ว ตลอด 24 ชั่วโมง โดยใช้ตู้โทรศัพท์สาธารณะ สนามกีฬาเป็นพื้นที่และอาคารที่ผู้คนสามารถไปเล่นกีฬาได้ รวมทั้งศาลา

ฟิสิกส์อนุกรมวิธาน ที่ทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในการพักผ่อน หลบแสงแดดและหลบฝน ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากพื้นที่และอาคารที่กล่าวมา เป็นส่วนของ สาธารณะ

คุณลักษณะจิตสาธารณะจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งสู่การสร้างสังคมที่สงบสุข โดยการปลูกฝังให้เยาวชนได้มีคุณลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวม เป็นคุณลักษณะที่นำไปสู่พัฒนาการที่เป็นคุณประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองของประชาชนเพื่อประชาชนในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

4. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

ในปีพ.ศ. 2541 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ทำการศึกษาองค์กรชุมชน เขตเทศบาลนครขอนแก่น เพื่อหาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนต่อการที่จะเผชิญกับสภาวะต่างๆที่จะเข้ามากระทบต่อชุมชน จากการศึกษาหลักฐานทุติยภูมิพบว่า เมืองขอนแก่นมีอายุการตั้งถิ่นฐานกว่า 200 ปี มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเฉพาะพื้นที่เป็นตัวเมืองหลัก เขตเทศบาลในปัจจุบันมีการโยกย้ายหลายครั้ง และมีการขยายพื้นที่เขตเทศบาล จากเดิมได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมือง โดยพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งเทศบาลเมืองขอนแก่น มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2478 พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองขอนแก่น พ.ศ.2478 กำหนดให้เขตเทศบาลมีพื้นที่ 4.031 ตารางกิโลเมตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ได้มีพระราชกฤษฎีกาขยายเขตเทศบาลให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น ปัจจุบันมีพื้นที่ 46 ตารางกิโลเมตร โดยกินอาณาเขตตำบลในเมือง ตำบลบ้านเป็ด ตำบลศิลา และตำบลเมืองเก่า และได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลนครขอนแก่นขึ้น ในปี พ.ศ. 2538 ด้านการขยายตัวของชุมชนพบว่า มีการขยายตัวของชุมชนเมืองสูงมาก ดังนั้น จำนวนชุมชนในเขตเทศบาลมีมากขึ้น จากเมื่อปี 2530 มีเพียง 16 ชุมชน เพิ่มขึ้นเป็น 54 ชุมชน เมื่อสิ้นปี 2542 ซึ่งชุมชนทั้งที่จัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐตาม โครงสร้างและนโยบายของกระทรวงมหาดไทย และบางชุมชนนักพัฒนาเอกชนได้เข้าไปช่วยให้ชาวบ้านรวมตัวกันวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนก่อน ซึ่งชุมชนเมืองประเภทหลังมักจะมีคามเข้มแข็งแลทำงานตอบสนองการแก้ไขปัญหาชุมชนมากกว่าชุมชนที่รัฐจัดตั้งโดยไม่คำนึงถึงความพร้อมของชาวบ้าน

4.1 ความเป็นมาของการก่อตั้งแผนชุมชนเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น

การจัดตั้งแผนชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่นตาม ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2548 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยคำนึงถึงปัญหาความต้องการของชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(1) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำปัญหาความต้องการจากแผนชุมชน ที่เกินศักยภาพของชุมชนที่จะดำเนินการเองได้ มาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเทศบาล แต่หากเกินศักยภาพของเทศบาล ให้เสนอ ปัญหาความต้องการไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัด และให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจารณาบรรจุไว้ในแผนขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ตามอำนาจหน้าที่ (ตามระเบียบฯข้อ ข้อ 10 (2) วรรค 2)

(2)ให้นำข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากแผนชุมชน มากำหนดแนวทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา เพื่อให้ประชาคมท้องถิ่นพิจารณา (ตามระเบียบฯข้อ 16 (1))

(3)ให้นำข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ และข้อมูลในแผนชุมชนมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (ตามระเบียบฯ ข้อ 17 (1))

บทบาทสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบรรลุเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ คือการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนชุมชน ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง โดยเฉพาะความสอดคล้องต้องกันกับความต้องการของประชาชน โดยเริ่มจากความคิดที่กำหนดจากความต้องการพื้นฐานของชุมชนเอง ไม่ใช่กำหนดจากความต้องการของหน่วยงานราชการหรือจากฝ่ายบริหาร ซึ่งเกิดจากความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน องค์กรชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ ด้วยนโยบายของคณะผู้บริหารเทศบาลนครขอนแก่น ที่ตระหนักอยู่เสมอว่า ประชาชน คือ เจ้าของเมือง มีความเข้าใจในปัญหาของท้องถิ่นได้ดี ประกอบกับ การมีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมทั้งทางการเมือง การให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำ และร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ เทศบาลนครขอนแก่น จึงได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามภารกิจต่างๆ และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความผาสุกให้ประชาชน เน้นการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่เพื่อสร้างสังคมเอื้ออาทรในอนาคต ดังนั้นการวางแผนพัฒนาเทศบาลจึงได้ดำเนินการทุกวิถีทาง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาานครขอนแก่นที่สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง อันนำไปสู่การจัดทำ“โครงการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลอย่างมีส่วนร่วม ประจำปี 2551”ของเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งเป็นโครงการที่เน้นการบริหารจัดการแนวใหม่ที่มีเจ้าภาพรับผิดชอบพื้นที่ชัดเจน และมีการรวมพลังของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สนับสนุนการทำงาน โดยการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน โดยใช้ฐานของทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และมีการดูแลช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาสหรือคนในชุมชนที่สมควร ได้รับการดูแล ซึ่งเทศบาลนครขอนแก่นได้ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

การจัดทำแผนชุมชนเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2547 เป็นการประชุมจัดทำแผนชุมชนเชิงปฏิบัติการ ทั้ง 4 เขต 73 ชุมชน โดยมีผู้แทนชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ไม่น้อยกว่า 300 คน ผู้บริหารเทศบาล หัวหน้าส่วนการงานเทศบาลนครขอนแก่น ผู้แทนรัฐวิสาหกิจ ผู้แทนประชาคมเมือง ผู้แทนหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนา พนักงานเทศบาล ตลอดจนประชาชนที่มีความสนใจร่วมวางแผนพัฒนาเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 150 คน

เทศบาลเมืองได้สรุปความหมายของแผนชุมชนไว้คือ

- แผนที่คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดเพื่อวางเป้าหมายในการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน

๕ แผนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง

- แผนงานหรือกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของ คนในชุมชน

- กิจกรรมหรือแผนงานที่คนในชุมชนช่วยกันคิด เพื่อให้อนาคตของคนในชุมชนเป็นไปอย่างที่หวังไว้

ภายใต้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนที่ หมายถึง การที่ชุมชนมีลักษณะและองค์ประกอบทางด้าน ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และทุนธรรมชาติ รวมทั้งปัจจัยนำเข้าหรือกระบวนการ ดำเนินการที่เกื้อหนุน ให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง แม้ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

4.2 วัตถุประสงค์การจัดทำแผนชุมชน

1) เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลเฉพาะ รวมทั้ง ปัญหาความต้องการ และแนวทางการพัฒนาของแต่ละชุมชนในเขตเทศบาล

2) เพื่อให้ชุมชน มีเอกสารรวบรวมโครงการของแต่ละชุมชนที่กำหนดมาจากปัญหาความต้องการที่จัดหมวดหมู่การพัฒนาในแต่ละด้านภายในชุมชนของตนเอง

3) เพื่อชุมชนจะได้ใช้แผนชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนา และติดตามโครงการต่างๆทั้งในส่วนที่ชุมชนดำเนินการเองและที่ต้องขอรับการสนับสนุนงบประมาณ

4) เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนยุทธศาสตร์การ พัฒนา และแผนพัฒนาสามปี ซึ่งเป็นแผนพัฒนาสามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

5) เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนของตน และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล

6) เพื่อเป็นการจัดเตรียมแผนงานโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ให้อยู่ในลักษณะที่พร้อมจะบรรจุในเอกสารงบประมาณประจำปี และนำไปปฏิบัติได้เมื่อได้รับงบประมาณ

7) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงยั่งยืนของชุมชน อันนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

ผลคาดว่าจะได้รับของการจัดตั้งแผนชุมชน

1) ประชาชนในชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น การได้พบปะพูดคุยกัน ช่วยสร้างความรักความเข้าใจระหว่างกันให้เกิดขึ้น เห็นใจคนอื่น มากขึ้น และมีความสามัคคีกันมากขึ้น

2) ประชาชนในชุมชนสามารถมองเห็นข้อเด่น ข้อดี โอกาส และข้อจำกัด ของชุมชน และวางแผนการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งแผนชุมชนเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้หลายคนได้มาร่วมคิด และทำให้มองเห็นปัญหาและหาทางออกได้หลากหลายโดยทุกคนมีส่วนร่วม

3) ประชาชนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม เนื่องจากการจัดทำแผนชุมชนช่วยให้ชุมชนได้รู้จักตนเองอย่างชัดเจน โดยเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น มองเห็นสาเหตุ และสามารถหาแนวทางแก้ไขร่วมกันได้

4) ประชาชนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้

5) ประชาชนในชุมชนสามารถคิดเป็น และกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้

6) ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ได้ อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน

7) ประชาชนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เนื่องจากเกิดจากการคิดร่วมกัน

8) ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อกันเพิ่มมากขึ้นเอื้ออาทรต่อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพิ่มมากขึ้น

9) เป็นการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลาน จากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

10) สามารถหาแนวทางร่วมกันในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองได้

11) การจัดทำแผนชุมชน เป็นกระบวนการที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

12) การทำแผนชุมชนจะทำให้ชุมชนรู้จักการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการทำงานร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ การยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มากยิ่งกว่าการทำงานคนเดียว

แผนการพัฒนาชุมชนแบ่งออกเป็น 8 ด้านคือ

- 1) ด้านสุขภาพ ในรูปแบบโครงการ ออกกำลังกายในซอย
- 2) ด้านสัมมาชีพ ในรูปแบบโครงการ การจัดทำแผนธุรกิจชุมชน
- 3) ด้าน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในรูปแบบของกิจกรรม ขยะเกิดที่ไหน กำจัดที่นั่น
- 4) ด้าน ความปลอดภัย ในรูปแบบโครงการ โครงการเฝ้าระวังความปลอดภัยใน

ชุมชน

5) ด้าน สังคมเข้มแข็ง ในรูปแบบโครงการ การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน
 6) ด้าน ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ในรูปแบบโครงการ โครงการสืบสานอนุรักษ์

ดนตรีพื้นเมือง (กลองยาว)

7) ด้าน การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ ในรูปแบบโครงการ โครงการสร้าง

เครือข่าย กศน.

8) ด้าน การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ในรูปแบบการ จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจความต้องการพื้นฐานของชุมชน และของงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลเมืองจอนแก่น

4.3 แผนชุมชนด้านการจัดการศึกษา

การจัดทำแผนชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่นได้แบ่งการพัฒนาออกเป็น 8 ด้าน โดยในด้านการศึกษา (ข้อมูลจากเอกสารสรุปการจัดทำแผนชุมชนประจำปี 2551 งานวิเคราะห์นโยบายและแผน ฝ่ายแผนงานและประเมินผล กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลนครขอนแก่น, 2551) มีลักษณะโครงการเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาอันมีรายละเอียดดังนี้

1) โครงการสร้างเครือข่าย กศน. และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษานอกระบบในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 4 เขต ตั้งไว้ 40,000 บาท (ขยายโอกาสทางการศึกษาของคนในชุมชน)

2) สำรวจความต้องการของคนในชุมชน ที่จะศึกษาในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตอนต้น ตอนปลาย ซึ่งต้องมีผู้สนใจทุกระดับ รวมกันไม่น้อยกว่า 15 คน สำนักการศึกษา จะประสานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จ.ขอนแก่น เพื่อจัดการศึกษาให้ในชุมชนต้องมีสถานที่พบกลุ่ม สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (ศาลาชุมชนหรือสถานที่ที่สามารถจัดการศึกษาได้) ค่าลงทะเบียนเป็นนักศึกษา 150/บาท/คน (ฟรี) ซึ่งเป็นแผนการด้านการส่งเสริมด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา

ไม่ได้ลงลึกด้านการเข้าไปมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ หรือการจัดการเรียนการสอนกับสถานศึกษาอย่างจริงจัง

4.4 ผู้นำชุมชนเขตเทศบาลนครขอนแก่น

สืบเนื่องจากการจัดทำแผนชุมชนได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2547 เป็นการประชุมจัดทำแผนชุมชนเชิงปฏิบัติการ ทั้ง 4 เขต 73 ชุมชน จึงได้กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชนที่มาจาก การเลือกตั้งขึ้นในแต่ละชุมชน โดยให้มีการเลือกตั้งผู้นำชุมชน รองผู้นำชุมชน และกรรมการ เพื่อร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ เป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานต้นสังกัดภายนอก คือ เทศบาลนครขอนแก่น และเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งผู้นำที่ได้รับเลือกมักจะมาจากการมีความรู้ความสามารถ ได้รับความไว้วางใจ ความเคารพจากสมาชิกในชุมชน ในปัจจุบันจึงมีผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 88 คน จาก 88 ชุมชน

ภาวะผู้นำ คุณธรรมและจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร

ชุมชน หน่วยงาน องค์กรระดับต่างๆ หรือแม้แต่ประเทศชาติ จำเป็นต้องมี “ผู้นำ (Leader)” ที่จะเป็นผู้ที่กำหนดทิศทาง การดำเนินการตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย (Objective and Goal) ของหน่วยงานหรือองค์กรของตน ผู้นำมีอยู่ในทุกระดับ ตั้งแต่สังคม หรือหน่วยงานขนาดเล็ก ไปจนถึงองค์กรขนาดใหญ่หรือหน่วยงานระดับชาติ “ภาวะผู้นำ (Leadership)” ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและมีส่วนต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว หากองค์กรใดมีผู้นำ (Leader) หรือผู้บริหารที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ฯลฯ องค์กรหรือหน่วยงานนั้น ก็จะ สามารถแข่งขันกับผู้อื่นและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้เป็นอย่างดี ในสถานการณ์ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการที่จะดำรงอยู่ในโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความอยู่รอดของประเทศชาตินั้นต้องอาศัยองค์ประกอบที่หลากหลาย และไม่สามารถที่จะแบ่งมอบหรือระบุให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งรับผิดชอบ ที่ผ่านมามีเหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นและทำให้คนไทยได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และเกิดความตระหนักแล้วว่า “ภาวะผู้นำ (Leadership) คุณธรรมและจริยธรรม (Virtue and Ethics)” มีความจำเป็นและมีความสำคัญมากเพียงใดต่อการบริหารและการพัฒนาชาติบ้านเมือง “วิกฤตผู้นำ” และ “วิกฤตคุณธรรมและจริยธรรม” ก่อให้เกิด “วิกฤตศรัทธา” ที่มีต่อผู้นำกลุ่มต่างๆ และผู้นำของชาติและส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ มากมาย ขยายผลลุกลามไปเป็นวงกว้าง และนำไปสู่ความแตกแยกในสังคมอย่างรุนแรงอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เงื่อนไขความขัดแย้งไม่ลงรอยของคนในชาติกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การขับเคลื่อนทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมเกิดภาวะชะงักงัน ไม่มีทางออกและก่อให้เกิด

ความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวม จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องพิจารณาและศึกษาทำความเข้าใจอย่างจริงจังเพื่อให้เห็นว่า ภาวะผู้นำ คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร ควรเป็นเช่นไร จึงจะนำมาซึ่งความยอมรับนับถือ เลื่อมใส ศรัทธาและให้ความร่วมมือของคนในหน่วยงาน องค์กร ประเทศชาติ เพื่อความสงบสุข เจริญรุ่งเรือง และวัฒนาสถาพรของสังคมและประเทศชาติสืบไป

ความหมายของผู้นำ

ผู้นำ ตามพจนานุกรม หมายถึง ผู้มีอำนาจในการสั่งหรือมีผลต่อการสั่งการนั้น

ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถรวมคนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ให้ได้ (Simon & Smithburg & Thompson, 1971)

ผู้นำ คือ บุคคลที่ถูกเลือกหรือได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเพื่อทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากลุ่มให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย (Dejnozka, 1983)

ผู้นำ ตามพจนานุกรมฉบับมติชน พ.ศ.2547 หมายถึง หัวหน้า, ผู้มีตำแหน่งสูงสุด

ผู้นำ คือ บุคคลที่ริเริ่มหรือส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงการกระทำของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นผู้นำที่สนับสนุนส่งเสริมให้มีการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มดำเนินไปด้วยดี (Fielder, 1967)

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีบารมี และสามารถตัดสินใจได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถกระตุ้นบุคคลอื่นให้ทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้ (O'Lealy' 2000)

สรุป "ผู้นำ" หมายถึง บุคคลที่มีบารมีและมีบทบาทรวมทั้งมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นสามารถชักจูงสั่งการหรือชี้นำบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติงาน สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) และประสิทธิภาพ (Efficiency) ผู้นำอาจได้รับตำแหน่งมาโดยการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งหรือยกตัวเองขึ้นเป็นผู้นำก็ได้ แต่สมาชิกกลุ่มยอมรับว่าเป็นผู้นำอย่างจริงใจ

ความหมายของภาวะผู้นำ

ได้มีผู้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้หลากหลายและแตกต่างกันซึ่ง Yukl (1989) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ความหมายของภาวะผู้นำมีหลากหลายและแตกต่างกันก็เนื่องจากขอบเขตเนื้อหาและความสนใจในภาวะผู้นำ ในการศึกษาของนักวิจัยแตกต่างกัน ในที่นี้จึงขอเสนอให้ศึกษาดังต่อไปนี้

ภาวะผู้นำ คือความริเริ่มและธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างของความคาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกของกลุ่ม (Stogdill, 1974)

ภาวะผู้นำ คือความสามารถที่จะชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยความสะดวก หรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้มุ่งไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ (McFarland, 1979)

ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง(ผู้นำ)ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้น ชี้นำให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้น เต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายของ องค์การเป็นจุดหมายปลายทาง (พยอม วงศ์สารศรี, 2534)

จากการวิเคราะห์ความหมายของภาวะผู้นำข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวคิดส่วนใหญ่จะ เกี่ยวข้องกับกลุ่มคน และสมาชิกของกลุ่มมีความสัมพันธ์ภายในต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ในการนี้จะมี สมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าถูกกำหนดหรือยอมรับให้เป็นผู้นำ (Leader) เนื่องจากมีความ แตกต่างในด้านต่าง ๆ จากบุคคลอื่น ๆ ของกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ตาม (Followers) หรือผู้ใต้บังคับบัญชา หรือลูกน้อง (Subordinates) หรือผู้ปฏิบัติ

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำเกือบทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล ซึ่ง ส่วนมากจะเป็นผู้นำ (Leader) พยายามจะมีอิทธิพลต่อผู้ตาม (Followers) ในกลุ่มหรือบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้มีทัศนคติพฤติกรรม และอื่น ๆ ไปในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือองค์การ ประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้วิจัย จึงสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) คือกระบวนการที่บุคคลใด บุคคลหนึ่ง หรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่น หรือกลุ่ม บุคคลอื่น มีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการ โดยมี ความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมายภาวะผู้นำจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการฝึกฝนของแต่ละบุคคล

ความหมายคุณธรรม (Virtue)

มีผู้ให้ความหมายคำว่า “**คุณธรรม (Virtue)**” ในทัศนะต่างๆ กันดังนี้

คุณธรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 หมายถึง สภาพคุณงาม ความดี

คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีทางศีลธรรม มีคุณ งามความดีภายในจิตใจจนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี การกระทำที่ดีย่อมได้รับผลของ ความดีคือ ความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่ การกระทำชั่วย่อมได้รับผลของความชั่วคือ ความเจ็บปวด หรือความทุกข์ต่างๆ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2531)

คุณธรรม คือ จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของ ปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคมต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมของ ปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้ โดยพ่อแม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมือง และ องค์การของรัฐ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2548)

คุณธรรม หมายถึง วิธีแห่งความดีงามในการดำรงชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่ ยังอยู่ใน

ส่วนลึกของมนุษย์ ยังมีคุณธรรมมากเท่าใดก็ยังคงมีความโน้มเอียงในการทำความดีมากขึ้น (กิริติ บุญเชื้อ, 2534)

คุณธรรม คือความดีงามในจิตใจซึ่งทำให้เคยชินประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมดี คือผู้มีความเคยชินประพฤติดีด้วยความรู้สึกลงในทางดีงาม การกระทำของคนที่ทำไปโดยไม่มีความรู้สึกลง ไม่มีการตัดสินใจเช่น การกระทำของคนของคนปัญญาอ่อนเป็นแต่เพียงพฤติกรรม (Behavior) ยังไม่ถือเป็นความประพฤติ (Conduct) พฤติกรรมที่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซง คือมีความสำนึกและมีการตัดสินใจ จึงจะถือเป็นความประพฤติ แต่ถ้าเพียงประพฤติดีเพราะมีการตัดสินใจเฉพาะหน้าชั่วคราวชั่วคราวไม่แน่ใจว่าจะมีคุณธรรมต้องมีความเคยชิน ประพฤติดีด้วยความรู้สึกลงในทางดีงาม จึงเรียกได้ว่า มีคุณธรรม (สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2529)

สรุป “คุณธรรม” หมายถึงคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัสซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม และเป็นสิ่งที่ผู้นำในสังคมควรจะมีอย่างยิ่ง

คุณลักษณะผู้นำที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษา

นืออน พินประคิชฐ์ (2548) ได้ทำการรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน การพัฒนาภาวะผู้นำ ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่าคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษา ปัจจัยแรกคือ การมีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาการศึกษา กล่าวคือ การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาการศึกษา การเห็นคุณค่าเห็นประโยชน์ของการพัฒนาการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา และปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษา คือ เหตุผลเชิงจริยธรรม คือ การเลือกกระทำหรือไม่กระทำด้วยเหตุผลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ผู้รวบรวมคาดว่า ถ้าบุคลากรในชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาการศึกษา และมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูง จะทำให้บุคลากรในชุมชนมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษา ดังนั้นผู้รวบรวมจึงขยายความเจตคติต่อการพัฒนาการศึกษาและเหตุผลเชิงจริยธรรมไว้ดังนี้

เจตคติต่อการพัฒนาการศึกษา

เจตคติ หมายถึง ความรู้สึก ความเชื่อ และแนวโน้มของพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อบุคคลหรือสิ่งของ หรือความคิดใดก็ตามในลักษณะของการประเมินค่า ฯลฯ ความรู้สึก ความเชื่อ และแนวโน้มของพฤติกรรมนี้ต้องคงทนอยู่นานพอสมควร คำว่าประเมินค่า หมายถึง ความรู้สึกที่มีต่อเป้าหมาย ของเจตคติ ในด้านดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ เนื่องจากธรรมชาติของคนเราจะไม่สังเกตปรากฏการณ์ของสังคมอย่างเป็นกลาง เราจะมีความรู้สึกดีหรือไม่ดี ชอบไม่ชอบต่อสิ่งที่เราสังเกตอยู่เสมอ

ดังนั้นสรุปได้ว่า เจตคติ (Attitude) หมายถึง ความรู้สึกทางด้านจิตใจที่บุคคลมีความรู้เชิงประเมินค่า มีความรู้สึกชอบหรือพอใจ ที่มีต่อสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่งในทางสังคม รวมทั้งเป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ เกี่ยวกับสิ่งเร้าหรือเกี่ยวกับประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตลอดจนมีความพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นๆ

เหตุผลเชิงจริยธรรม

เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นลักษณะทางจิตที่จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นแก่บุคคล เพื่อความเข้าใจในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้รวบรวมจึงสรุปได้ว่า เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลหรือเจตนาซึ่งบุคคลใช้ในการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำเมื่อเผชิญสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรมอันเป็นสถานการณ์ที่มีผลประโยชน์หลายฝ่ายขัดแย้งกัน เป็นสถานการณ์เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่โทษต่อตนเองและต่อผู้อื่น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาคุณลักษณะของเยาวชน

สุวิมล ว่องวานิช และคณะ (2550) จัดโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนไทย สนับสนุนโดยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนไทย โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะคือ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนา “นวัตกรรมเกี่ยวกับคุณลักษณะ” ส่งเสริมการจัดกิจกรรมติดตามและประเมินผล และสังเคราะห์ผลการดำเนินการ คุณลักษณะที่ต้องการให้พัฒนาให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไทยในโครงการนี้จำแนกออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านคุณธรรม ด้านทักษะทางสังคม และด้านการเรียนรู้ ผลการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่าง 25 โรงเรียนคิดเป็น 3 กิจกรรมคือ กิจกรรมมุ่งพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรมคิดเป็นร้อยละ 14 กิจกรรมมุ่งพัฒนาคุณลักษณะด้านสังคม คิดเป็นร้อยละ 27 กิจกรรมด้านการเรียนรู้ ร้อยละ 18 กิจกรรมพัฒนาแบบองค์รวมร้อยละ 14 ข้อมูลทั้งหมดได้ถูกสังเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการสร้าง “นวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะ” ผลการวิจัยนี้มุ่งหวังให้เกิดนวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย โครงการนี้สามารถทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของการพัฒนาตนเองในทิศทางที่ดี มีพัฒนาการในคุณลักษณะที่กำหนดทั้งกลุ่มนักเรียน ผู้บริหาร ครู และนักวิจัยในโครงการ กรอบการวิจัยมีทั้งหมด 4 ชุดจากการสังเคราะห์คุณลักษณะที่ดีของคนไทยที่พึงประสงค์ซึ่งกำหนดในมาตรฐานการศึกษา และชุดของคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากการวิเคราะห์ของไกรยุทธ ชีรตยาคินันท์ (2531) ทำให้ได้กรอบคุณลักษณะที่จำเป็นต้องพัฒนาประกอบด้วย 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่างๆ ประกอบด้วย 4 ชุด ได้แก่

1.1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

1.2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง

1.3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือตักเตือนให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

1.4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้การกระทำใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ทั้งนี้คุณลักษณะด้านคุณธรรมซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมย่อย 4 ชุด จะประกอบด้วยตัวบ่งชี้ย่อยต่อไปนี้

คุณธรรมชุดที่ 1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน

1.1 ความขยันหมั่นเพียร

1.2 ความอดทน

1.3 ความสามารถพึ่งตนเอง

1.4 การมีวินัย

คุณธรรมชุดที่ 2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง

1.1 ฉันทะ

1.2 สัจจะ

1.3 ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่

1.4 ความกตัญญู

คุณธรรมชุดที่ 3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง

1.1 ความมีสติ และรอบคอบ

1.2 ความตั้งใจให้ดี

คุณธรรมชุดที่ 4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน

4.1 ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน

4.2 ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และความอะลุ่มอล่วยถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

ถ้อยอาศัยกัน

2. คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

3. คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆ

ดังนั้นแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะสำหรับผู้เรียนในการวิจัยนี้มีความหลากหลาย บางกิจกรรมอาจจะนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะเพียงบางด้าน บางกิจกรรมอาจจะพัฒนาคุณลักษณะได้ครบสามด้าน และกิจกรรมบางรูปแบบอาจจะมีความแตกต่างตามระดับอายุหรือวัยของผู้เรียนอีกด้วย

งานวิจัยคุณลักษณะที่ดีในทัศนะของคนไทย กรณีศึกษาในสังคมของเขตเทศบาลนครขอนแก่นของกลุ่มนักวิจัยมหบัณฑิต สังคมศึกษา

ชนพร บุญเนาวิ (2545) คุณลักษณะคนดีในทัศนะของเด็กไทย กรณีศึกษาในสังคมของเขตเทศบาลนครขอนแก่น วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพรวมคุณลักษณะคนดีในทัศนะของเด็กไทยในเขตเทศบาลนครขอนแก่น และเพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะคนดีในทัศนะของเด็กไทยเพศหญิงและเพศชายในเขตเทศบาลนครขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กไทยที่มีช่วงอายุ 6-12 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 432 คน ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะคนดีที่เด็กไทยให้ความสำคัญ 5 อันดับแรกได้แก่ คุณลักษณะความสุภาพ อ่านโยน คุณลักษณะความซื่อสัตย์ คุณลักษณะมีระเบียบวินัย คุณลักษณะความกตัญญูกตเวที คุณลักษณะมีอารมณ์สนุกสนาน ร่าเริงตามลำดับ และในด้านทัศนะที่แตกต่าง ระหว่างเพศชายและเพศหญิงไม่มีความแตกต่างกัน

พนิดา ทรัพย์สาร (2545) คุณลักษณะคนดีในทัศนะของวัยรุ่นไทย กรณีศึกษาของสังคมในเขตเทศบาลนครขอนแก่น วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาคุณลักษณะคนดีในทัศนะของวัยรุ่นไทยในเขตเทศบาลนครขอนแก่น และเพื่อเปรียบเทียบทัศนะของวัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงในเขตเทศบาลนครขอนแก่นที่มีต่อคุณลักษณะคนดี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้คือ วัยรุ่นไทยในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 432 คน ซึ่งได้จากวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะคนดี 5 อันดับแรกที่วัยรุ่นไทยให้ความสำคัญมากที่สุดคือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูกตเวที มนุษย์สัมพันธ์ดี และความเสียสละตามลำดับ ส่วนความแตกต่างระหว่างทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะคนดีของวัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงในเรื่องของการมีมนุษย์สัมพันธ์ดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนในคุณลักษณะคนดีด้านอื่นไม่แตกต่าง

ประทุมทิพย์ การสร้าง (2545) คุณลักษณะคนดีในทัศนะของครอบครัวไทย กรณีศึกษาในสังคมเขตเทศบาลนครขอนแก่น วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาคุณลักษณะคนดีในทัศนะของ

ครอบครัวไทย (บิดาหรือมารดา) ในสังคมเขตเทศบาลนครขอนแก่น ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ เพศ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ ครอบครัวไทย (บิดาหรือมารดา) ในสังคมเขตเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน 432 คน ซึ่งได้จากวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะคนดีในทัศนะของครอบครัวไทย (บิดาหรือมารดา) 5 อันดับแรกคือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ มนุษย์สัมพันธ์ ระเบียบวินัย มีความเมตตากรุณา และความกตัญญูต่อเวที ความแตกต่างของทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะคนดีระหว่างเพศมีนัยทางสถิติที่ระดับที่ .05 ในคุณลักษณะดังนี้ คือ มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัด และมีความเสียสละ

ศติยาภรณ์ นัยเนตร (2545) คุณลักษณะคนดีในทัศนะผู้ใหญ่ไทย กรณีศึกษาในสังคมของเขตเทศบาลนครขอนแก่น วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ ศึกษาคุณลักษณะคนดีในทัศนะของผู้ใหญ่ไทย ในเขตสังคมของเขตเทศบาลนครขอนแก่น และเปรียบเทียบทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะคนดีของผู้ใหญ่ไทยเพศชายและเพศหญิง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใหญ่ไทยที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน 432 คน เป็นเพศชาย 216 คน และเพศหญิง 216 คน ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะคนดีในทัศนะผู้ใหญ่ไทย 5 อันดับแรกคือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การมีมนุษยสัมพันธ์ มีความเมตตากรุณา และความยุติธรรม ส่วนทัศนะที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ของผู้ใหญ่ไทยเพศชายและเพศหญิง คือ ความมีเหตุผล และการเสียสละ

มาลี เสาร์สิงห์ (2545) คุณลักษณะคนดีในทัศนะของผู้บริหารการศึกษาไทย กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ ศึกษาคุณลักษณะคนดีในทัศนะของผู้บริหารการศึกษาในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วยผู้บริหารประถมศึกษาสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่นจำนวน 240 คน ผู้บริหารมัธยมศึกษา สังกัดสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่นจำนวน 78 คน ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะคนดีในทัศนะของผู้บริหารการศึกษาจังหวัดขอนแก่น เห็นความสำคัญคุณลักษณะคนดีใน 5 อันดับแรกคือ มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย มีความยุติธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ดี และคุณลักษณะคนดีในทัศนะของผู้บริหารการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .05 คือ การเป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย และมีความเมตตากรุณา

การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน

โครงการวิจัยการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาของบุคลากรในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเจตคติต่อการพัฒนาการศึกษาและเหตุผลทางจริยธรรมของบุคคลในชุมชน และการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบพัฒนาภาวะผู้นำที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาของบุคลากรในชุมชนกลุ่มเป้าหมายคือ บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลของอำเภอพล หนองสองห้อง แวงน้อย แวงใหญ่ และกิ่งอำเภอโนนศิลา การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ

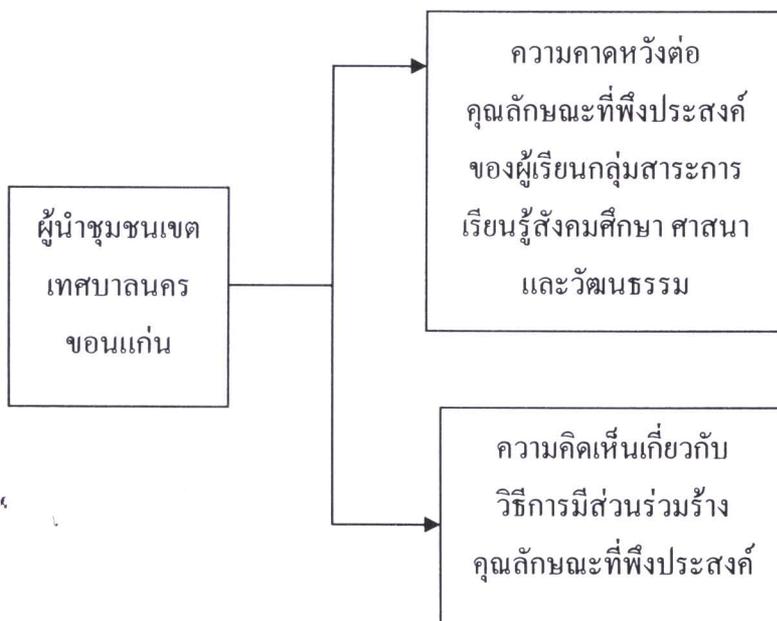
ระยะที่ 1 ใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัยระยะที่ 2 ใช้โปรแกรมการพัฒนาการศึกษาและโปรแกรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาภาวะผู้นำ ผลการวิจัยพบว่า เจตคติของบุคลากรในชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาการศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการศึกษา และมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูง คือ การเห็นประโยชน์ส่วนรวมสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตน และรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาเป็นโปรแกรมพัฒนาการศึกษาและโปรแกรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ช่วยให้ผู้เข้าร่วมอบรม ได้พัฒนาภาวะผู้นำ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษา

ข้อเสนอแนะสำคัญ ควรให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในชุมชนได้รับการเข้าร่วมอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในอันดีต่อกัน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยได้ทราบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สังคม กลุ่มบุคคล หน่วยงานต่างๆ ต้องการให้เกิดขึ้นในเยาวชนนั้นจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลได้ จะต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือกันระหว่างสถาบันทางสังคมทุกสถาบัน ไม่ใช่แต่เฉพาะสถาบันการศึกษา ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาความต้องการคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยแท้จริงในปัจจุบัน ก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่สามารถช่วยเอื้อต่อการดำเนินการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน สังคมในปัจจุบัน หากทราบความต้องการใดๆ แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบ วิธีการมีส่วนร่วมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนจะเป็นเรื่องที่ยาก เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดและทุกคนต้องการอย่างจริงจัง

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ได้ในสองตัวแปรคือ ความคาดหวังของผู้นำชุมชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมดังภาพที่ 1 นี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย